

концепції зловживання правом надасть можливості законодавчої класифікації зазначеного явища, прийняття необхідних відповідних засобів припинення та запобігання зловживанню правом, закріплення їх у відповідних нормах як загального законодавства, так і спеціального, що надасть можливості визначення певних особливостей цього явища та здійснювати його чітку кваліфікацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иеринг Р. Избранные труды / Р. Иеринг. – Самара, 2003. – 481 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права / глави 18-32, підручник / О.Ф. Скакун; пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
3. Малиновский А.А. Злоупотребление субъективным правом (теоретико-правовое исследование) / А.А. Малиновский. – М.: Юрлитинформ, 2007. – 352 с.
4. Волков А.В. Злоупотребление гражданскими правами. Проблемы теории и практики / В.А. Волков. – М.: Волтерс Клувер, 2009. – 464 с.
5. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права / И.А. Покровский. – М.: Статут, 1998. – 353 с.
6. Гражданское право России. Часть первая: учебник / под ред. Цыбуленко З.И. – М.: Юристъ, 1998. – 482 с.
7. Грибанов В.П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав / Грибанов В.П. – М.: Рос. право, 1992. – 204 с.
8. Малейн Н.С. Юридическая ответственность и справедливость / Н.С. Малейн. – М.: Манускрипт, 1992. – 204 с.
9. Общая теория права и государства / под ред. Лазарева В.В. – М.: Юристъ, 1996. – 472 с.
10. Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Ж.-Л. Бержель; под. общ. ред. В.И. Даниленко; пер. с фр. – М.: Издательский дом NOTA BENE, 2000. – 576 с.
11. Теория государства и права. / Алексеев С.С., Архипов С.И. и др. – М.: Норма, 2005. – 496 с.

УДК 340.11: 347.9 (477)

ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕЮДИЦІЇ В ОКРЕМИХ ГАЛУЗЯХ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Зіменко О.В., аспірант

Запорізький національний університет

Розглядаються поняття «преюдиції» та «преюдиційності», застосування преюдиції в цивільно-процесуальному, господарському процесуальному, кримінально-процесуальному праві та адміністративному судочинстві.

Ключові слова: преюдиція, преюдиційність, обставини що не потребують доказування.

Зименко Е.В. ПРИМЕНЕНИЕ ПРЕЮДИЦИИ В ОТДЕЛЬНЫХ ОТРАСЛЯХ НАЦИОНАЛЬНОГО ПРОЦЕДУРАЛЬНОГО ПРАВА / Запорожский национальный университет, Украина
Рассматриваются понятия «преюдиции» и «преюдициальности», применение преюдиции в гражданско-процесуальном, хозяйственно-процесуальном, уголовно-процесуальном праве и административном судопроизводстве.

Ключевые слова: преюдиция, преюдициальность, обстоятельства не подлежащие доказыванию.

Zimenko E.V. APPLICATION OF PREJUDICE IN PARTICULAR BRANCHES OF NATIONAL PROCEDURAL LAW / Zaporizhzhya national university, Ukraine

In articles 124, 129 of the Constitution a principle of obligatoriness of court decisions is fixed. The process of improvement of the legislation arises the need of determination of such notions as "prejudice", "prejudicialness".

In this connection there is a necessity of studying of regularities of development of prejudice, the mechanism of its functioning and application in law.

Prejudicial importance of court decisions is fixed in the norms of the national legislation, i.e.: in civil, economic, administrative, criminal laws etc.

So, in parts 3 and 4 of article 61 of the Civil procedural law of Ukraine it is determined, that the circumstances established by the court decision in civil, economic or administrative proceedings which entered into legal force, are not proved when hearing other cases, with participation of the same persons or a person relative to which those circumstances were established. A verdict in criminal case which entered into legal force, or the court decision in the case about an administrative offence is binding upon the court which examines the case about civil-law consequences of the action of a person concerning which the verdict or the decision of the court was taken about whether those actions took place and whether they were committed by that person.

According to article 35 of the Economic procedural law of Ukraine, the facts established by the decision of the economic court (of other authority which resolves economic disputes), except for those established by the decision of the arbitration court, during hearing of one case, are not proved again when other disputes are settled in which the same persons take part. The verdict of the court regarding the criminal case which entered into legal force is binding on the economic court when settling the dispute on whether certain actions took place and by whom they were committed. Decisions of the court on civil cases which entered into legal force is binding on the economic court concerning the facts which were established in court and matter for the settlement of the dispute. The facts which according to the law are considered to be established are not proved during hearing of the case.

The Code of administrative legal proceedings of Ukraine in article 72 says that grounds for dispensation with the burden of proof of the facts established by judgement in administrative, civil, economic cases which entered into legal force which are not proved during hearing of other cases, with participation of the same persons or a person concerning whom those circumstances are established. The verdict of the court in the criminal case or the decision of court regarding the administrative offence which entered into legal force is binding upon the administrative court which examines the case about legal consequences of deed or omission committed by the person concerning which the verdict or the decision of court was taken, only when deciding whether the action took place and whether it was committed by that person.

In item 9 of article 6 of the Criminal procedural law of Ukraine it is mentioned, that a criminal case cannot be opened and the opened case is subject to closing, also with respect to a person in relation to whom there is a verdict regarding the same accusation which entered into legal force, or the decision of the court on closing criminal case for the same grounds.

Article 403 of the Criminal procedural law of Ukraine stipulates, that a verdict, the decision of the court which entered into legal force is binding upon all state and social enterprises, establishments and organizations, officials and citizens and are subject to be executed in the entire territory of Ukraine.

So, the prejudice is a rule established by the procedural law (non-typical normative provision) of dispensation with the burden of proof of the facts, established by the decision of the court when hearing other cases with participation of the same persons or a person concerning which those circumstances were established.

Prejudicialness is the importance of the facts, circumstances and the legal conclusions included in previous judgements and verdicts which entered into legal force, for taking lawful decisions based on law regarding other cases, that is the obligatoriness for all courts during hearing legal proceeding to take without checking and proofs the facts established earlier in cases by decisions or verdicts which entered into legal force.

Key words: prejudice, prejudicialness, facts not subject to proof.

З прийняттям Конституції України – Основного закону держави, теперішні правові реалії вимагають підвищення вимог до стану юридичної культури як всього національного законодавства так і юридичної практики.

У статтях 124, 129 Конституції, закріплено принцип обов'язковості рішень суду, а саме «...судові рішення є обов'язковими для виконання на всій території України» [1].

Процес подальшого вдосконалення законодавства викликає необхідність чіткого визначення таких понять, як «преюдиція», «преюдиціальність», «преюдиційність», встановлення їх місця у правовому регулюванні, значенні у законодавстві, практиці застосування.

Аналіз окремих аспектів цього явища можна знайти в роботах як вітчизняних, так і російських науковців М.Г. Авдюкова, С.В. Васил'єва, В.М. Горшеньова, М.А. Гурвича, Р. Искандерова, А.Ф. Клеймана, В.А. Кройтора, О.В. Клиновой, С.В. Курильовой, І.Ніколаєва, О.В. Павліченко, Г. Резніка, В. Рясенцева, М. Треушнікова, С. Фурси, Т. Цюри, С.Шардіко, М. Штефана,

Я.Л. Штутіна, У.М. Юсубової, К.С. Юдельсона, В.М. Ягодинського та ін.

Проте комплексних наукових досліджень правової природи преюдиції на сьогодні в Україні немає, що зумовлює неоднозначність розуміння суті цього правового феномену та його ролі у системі права. У зв'язку із цим існує необхідність подальшого більш глибокого вивчення закономірностей розвитку преюдиції та механізму її функціонування та застосування як у процесуальному так і у матеріальному праві.

Так, на думку Я.Л. Штутіна, преюдиція – це попереднє рішення, вказівки стосовно якого містяться у ряді норм матеріального та процесуального права [2, 58].

В.М. Горшенев зазначає, що преюдиція відноситься до числа нормативних приписів, що мають процесуальну природу, та визначає преюдицію, як нормативний припис, сутність якого полягає у проголошенні встановлення про те, що виключається яке-небудь оскарження наявності вже доведеного факту, що отримав оцінку та закріплення в юридичному акті (документі), що набрав законної сили [3, 116].

С. Шардик визначає преюдиціальність як одну з наслідків набрання вироком чи рішенням суду законної сили, що містить у собі надання обов'язкового значення висновкам суду по даній справі для всіх подальших справ, у межах встановлених рішенням чи вироком обставин. Обов'язковість судових висновків, відображених у судовій постанові, нерозривно пов'язана з юридичним припущенням (презумпцією) істинності рішення чи вироку, що набрав законної сили [4, 25].

Також, під преюдиціальністю розуміють обов'язковість для всіх судів, що розглядають справу, прийняти без перевірки та доказів факти, які були встановлені раніше судовим рішенням, що набрало законної сили. Факти, які були встановлені рішенням суду, що набрало законної сили, не можуть бути оскаржені в іншому процесі. З набранням рішенням законної сили зацікавлені сторони не можуть знову заявити в суд ті ж вимоги на тих же підставах. Преюдиціальність діє відносно осіб, які брали участь у попередньому процесі [5, 481].

Авдюков М.Г. визначає преюдиціальність, як одну із властивостей судового рішення, що набрало законної сили. Суть якої полягає в тому, що не допускається перерішення в іншому законно початому процесі питань про факт чи правовідносини, якщо по них вже було винесено рішення в судових постанові чи вироку, що набрало законної сили. У такому разі справа розглядається із врахуванням преюдиціально встановлених фактів і правовідносин. Рішення суду, що набрало законної сили по преюдиціальному питанню обов'язкове для суду, що слухає нову справу [6, 159].

Е.В. Клинова вважає, що під дією правила преюдиціальності повинні бути досягнуті, як мінімум дві мети: по-перше, забезпечення відповідності судових рішень одне одному, по-друге, дію преюдиції можна назвати як полегшення сторонам можливості доказування фактів та правовідносин в подальших процесах. Стороні, що захистила своє право в одному процесі, достатньо вказати на відповідне рішення суду [7, 93].

Таким чином, преюдиційність фактів ґрунтується на правовій властивості законної сили судового рішення і визначається його суб'єктивними і об'єктивними межами, за якими сторони й інші особи, які брали участь у справі, а також їх правонаступники не можуть знову оспорювати в іншому процесі встановлені судом у рішенні в такій справі факти і правовідносини. Саме тому слід відрізняти об'єктивні та суб'єктивні межі преюдиції. Об'єктивні межі преюдиції охоплюють коло фактів, встановлених відповідним процесуальним актом та у зв'язку із цим не підлягають доказуванню. Суб'єктивні межі преюдиції визначають коло осіб, на яких вона поширюється. У цивільному, господарському, адміністративному процесах – це сторони, треті особи, що приймали участь у розгляді справи, а також їх правонаступники. У кримінальному процесі це тільки особи, відносно яких винесено відповідні акти [8, 10].

Преюдиція являє собою проблему великої практичної та теоретичної складності. Преюдиційне значення судових рішень закріплено в цілому ряді норм діючого національного законодавства, а саме: в цивільному, господарському, адміністративному, кримінальному тощо.

Відповідно до національного цивільного процесуального законодавства, обов'язок щодо доказування не є безмежним. Встановлено три групи обставин, від доказування яких звільняються сторони та інші особи, які беруть участь у справі. Це обставини, визнані сторонами та іншими особами, що беруть участь у справі, загальновідомі та преюдиційні обставини.

Особливу увагу слід приділити преюдиційним обставинам. Так, частинами 3 та 4 статті 61 Цивільного процесуального Кодексу України визначено, що обставини, встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини. Вирок у кримінальній справі, що набрав законної сили, або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення обов'язкові для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дії особи, стосовно якої ухвалено вирок або постанову суду з питань чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою [9].

Преюдиційні обставини не потребують доказування, якщо одночасно виконуються наступні умови:

- обставина встановлена судовим рішенням. При цьому відповідно до ч.1 ст.208 ЦПК судові рішення викладаються у двох формах: у формі ухвали і у формі рішення. Тому преюдиційне значення мають обставини, встановлені як рішенням, так і ухвалою суду. Обставини, встановлені рішеннями інших органів, потребують доказування на загальних підставах;
- судові рішення набрало законної сили;
- у справі беруть участь ті самі особи, які брали участь у попередній справі. При цьому якщо у справі беруть участь нові особи, то преюдиційний характер рішення втрачається. Тому не можуть мати преюдиційного значення рішення суду в тотожних за фактологією справах, але за позовом іншого позивача або за участю додаткового співвідповідача. Якщо сторона хоче обійти цю норму, вона може це зробити шляхом залучення в процес додаткового відповідача або третьої особи.

Не потребують доказування обставини, встановлені рішенням суду, тобто ті обставини, щодо яких мав місце спір і які були предметом судового розгляду. Не має преюдиційного значення оцінка судом конкретних обставин справи, які сторонами не оспорювалися, мотиви судового рішення, правова кваліфікація спірних відносин. Преюдиційне значення можуть мати лише ті факти, щодо наявності або відсутності яких виник спір, і які зазначені в резолютивній частині рішення.

Преюдиційні обставини є обов'язковими для суду, який розглядає справу навіть у тому випадку, коли він вважає, що вони встановлені невірно. Таким чином, законодавець намагається забезпечити єдність судової практики та запобігти появі протилежних за змістом судових рішень.

У розумінні ч.3 ст.61 Цивільного процесуального кодексу України заслуговує на увагу той факт, що преюдиційність поширюється не тільки на осіб, що брали участь у справі, а й на особу, щодо якої відповідним рішенням встановлено певні обставини, незалежно від того, чи брала вона участь у справі.

На відміну від ЦПК 1963 року, важливою новелою вищевказаної статті є те, що преюдиційними також є рішення господарських та адміністративних судів.

З точки зору тактики процесу, покликання на преюдиційні обставини не завжди доцільно, адже у разі скасування рішення, яке встановлює преюдицію, виникають підстави для перегляду за нововиявленими обставинами усіх тих рішень, які цю преюдицію використали. Відповідно до п.3 ч.2 ст.361 ЦПК підставами для перегляду рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами є скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, що підлягають перегляду. Тому якщо рішення, яким встановлені певні обставини, має недоліки і є загроза його скасування, то на нього краще не покликатися, а доводити потрібні обставини в загальному порядку.

Що ж до преюдиційності обставин, встановлених вироком у кримінальній або постановою у справі про адміністративне правопорушення, що набрали законної сили, то відповідно до ч.4 ст.61 ЦПК вони будуть обов'язковими для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок або постанову суду, лише з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою. Усі інші обставини, у тому числі, розмір шкоди, що підлягає відшкодуванню, повинні бути доведені сторонами, та іншими особами, що беруть участь у справі в загальному порядку.

Спеціальний випадок преюдиційності судового рішення передбачено для справ про захист прав споживачів. Відповідно до ст.25 Закону України "Про захист прав споживачів" об'єднання споживачів мають право, зокрема, звертатися з позовом до суду про визнання дій продавця, виробника (підприємства, що виконує їх функції), виконавця протиправними щодо невизначеного кола споживачів і припинення цих дій. При задоволенні такого позову суд зобов'язує порушника довести рішення суду у встановлений ним строк через засоби масової інформації або іншим способом до відома споживачів. Рішення суду, що набрало законної сили, про визнання дій продавця, виробника (підприємства, що виконує їх функції), виконавця протиправними щодо невизначеного кола споживачів є обов'язковим для суду, що розглядає позов споживача щодо цивільно-правових наслідків їх дій з питань, чи мали місце ці дії і чи були здійснені вони цими особами [10; 11].

Відповідно до статті 35 Господарського процесуального Кодексу України, факти, встановлені рішенням господарського суду (іншого органу, який вирішує господарські спори), за винятком встановлених рішенням третейського суду, під час розгляду однієї справи, не доводяться знову при вирішенні інших спорів, у яких беруть участь ті самі сторони. Вирок суду з кримінальної справи, що набрав законної сили, є обов'язковим для господарського суду при вирішенні спору з питань, чи мали місце певні дії та ким вони вчинені. Рішення суду з цивільної справи, що набрало законної сили, є обов'язковим для господарського суду щодо фактів, які встановлені судом і мають значення для вирішення спору. Факти, які відповідно до закону вважаються встановленими, не доводяться при розгляді справи [12].

За загальним правилом, кожна особа, що бере участь у справі, повинна довести обставини, на які вона посилається, як на підставу своїх вимог чи заперечень (ст.33 ГПК). Водночас, підставами, за яких ці особи звільняються від обов'язку доказування можна поділити на три групи: а) обставини, визнані господарським судом загальновідомими; б) преюдиціальні факти; в) законні презумпції.

Факти, які містяться у винесених раніше судових рішеннях мають для суду преюдиціальний характер.

У контексті господарського процесуального права, преюдиціальність розглядається як обов'язковість фактів, установлених судовим рішенням, що набуло законної сили, в одній справі для суду при розгляді інших справ. Преюдиціально встановлені факти не підлягають доказуванню, бо їх разом з істинністю вже встановлено в рішенні чи вирокі, і немає необхідності встановлювати їх знову, тобто піддавати сумніву істинність і стабільність судового акта, який вступив у законну силу.

Господарський процесуальний кодекс України розмежує факти залежно від того, суд якої юрисдикції виніс судовий акт, а саме:

- а) факти, встановлені рішенням господарського суду (іншого органу, що розглядає господарські спори);
- б) питання, чи мали місце певні дії та чи вчинені вони певною особою, встановлені вироком у кримінальній справі, що набрав законної сили;
- в) факти, які мають значення для вирішення спору, встановлені рішенням суду з цивільної справи, що набрало законної сили.

Для рішень господарських судів важливою умовою преюдиціальності фактів, що містяться в рішенні господарського суду, є суб'єктний склад спору. Преюдиціальне значення мають лише рішення по справі, в якій беруть участь ті самі сторони, що й у справі, яка розглядається. Отже, повна тотожність суб'єктного складу спору є обов'язковою умовою преюдиціальності щодо

сторін. Якщо у справі беруть участь ті самі сторони, однак інші треті особи, то факти, встановлені рішенням у такій справі, будуть мати преюдиціальне значення.

Немає винятків стосовно преюдиціальності фактів, що не входили в предмет доказування в раніше розглянутій справі. Якщо суд помилково включив факт у предмет доказування, це не позбавляє його властивостей преюдиціального факту в розгляді іншої справи.

До інших органів, які вирішують господарські спори, належать третейські суди, виходячи з того, що відповідно до ст.3 Закону України "Про третейські суди" завданням третейського суду є захист майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів сторін третейського розгляду шляхом всебічного розгляду та вирішення спорів відповідно до закону [13].

Таким органом визнається також міжнародний комерційний арбітраж, оскільки відповідно до ст.1 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж" до міжнародного комерційного арбітражу можуть за угодою сторін передаватися: спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків, якщо комерційне підприємство хоча б однієї із сторін знаходиться за кордоном, а також спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їх учасниками, а так само їх спори з іншими суб'єктами права України [14].

Обставини, встановлені рішенням третейського суду (арбітражу), мають преюдиціальне значення, оскільки третейські суди (арбітражі) у межах їхньої компетенції розглядають господарські спори. Отже, рішення третейського суду не має преюдиціального значення, якщо воно постановлене не з господарського спору, хоча б і викладені в ньому обставини є такими, що породжують, змінюють чи припиняють господарські відносини.

Обставини, встановлені в рішеннях адміністративних органів (органів виконавчої влади), які в силу наданої їм компетенції розглядають певні категорії справ, не мають для суду преюдиціального значення. Так, відповідно до ст.7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» у сфері здійснення контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції Антимонопольний комітет України має повноваження розглядати заяви і справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та проводити розслідування за цими заявами і справами. Проте обставини, викладені в актах Антимонопольного комітету та його органів, не є такими, що не підлягають доказуванню під час розгляду господарської справи [15].

Стаття 35 Господарського процесуального кодексу України не визначає як такі, що не підлягають доказуванню, обставини, викладені в судових актах адміністративних судів у справах адміністративної юрисдикції. Така прогалина пояснюється тим, що справи, які зараз відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України як справи адміністративної юрисдикції розглядаються в адміністративних судах, до введення в дію Кодексу адміністративного судочинства розглядалися господарськими та цивільними судами. Тому, така категорія справ не виокремлювалась. Отже, рішення суду з адміністративної справи, що набрало законної сили, є обов'язковим для господарського суду щодо фактів, які встановлені судом і мають значення для вирішення спору.

Також, у вищевказаній статті не зазначено, що преюдиціальне значення мають факти, встановлені в ухвалях господарського суду, не вказано на преюдиціальне значення постанов апеляційної та касаційної інстанцій. Враховуючи, що відповідно до ст.99 ГПК справи в господарському суді апеляційної інстанції розглядаються за правилами, встановленими для розгляду справи в господарському суді першої інстанції, а господарський суд апеляційної інстанції, переглядаючи рішення в апеляційному порядку, користується правами, наданими суду першої інстанції, зокрема, щодо встановлення обставин справи, у тих випадках, коли суд апеляційної інстанції в постанові ухвалює нове рішення по суті позовних вимог або змінює рішення, факти, встановлені цим судом, слід вважати преюдиціальними. Щодо постанов касаційної інстанції, то, виходячи з того, що відповідно до ст.111 ГПК під час розгляду справи в касаційному порядку господарський суд касаційної інстанції не вправі встановлювати або вважати доведеними обставини (факти), що не були встановлені в судовому рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого

доказу, про перевагу одних доказів над іншими, постанови суду касаційної інстанції не можуть мати преюдиціального значення.

У кримінальних справах суб'єктний склад учасників спору не має значення. Доведенню у господарській справі не підлягають лише встановлені у вироку з кримінальної справи питання про те, чи мав місце злочин, і про вчинення дій певною особою. Усі інші факти підлягають доказуванню незалежно від того, що вони викладені у вироку [16].

Не мають преюдиціального значення факти, викладені в матеріалах органів дізнання чи досудового слідства. У п.4 роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 01.04.94 р. № 02-5/215 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням шкоди» зазначається, що преюдиціальне значення для господарського суду мають вирок суду з кримінальної справи щодо певних подій та ким вони вчинені або рішення суду з цивільної справи щодо фактів, які встановлені судом. В інших випадках питання щодо вини конкретних осіб вирішується господарським судом самостійно за результатами дослідження всіх обставин та матеріалів справ, у тому числі матеріалів слідчих органів [17].

Відповідно до п.6 інформаційного листа Вищого господарського суду України № 01-8/344 від 11.04.2005 р. «Про деякі питання практики застосування норм Господарського процесуального кодексу України, порушені у доповідних записках про роботу господарських судів у 2004 році» встановлені в постанові органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття кримінальної справи факти – на відміну від органів, про які йдеться в частинах другій – четвертій статті 35 ГПК (встановлені рішенням господарського суду, іншого органу, який вирішує господарські спори, за винятком встановлених рішенням третейського суду) – не є преюдиціальними.

Окремо слід розглянути питання про преюдиціальність рішень іноземних судів.

Відповідно до Угоди держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав від 20.03.92 р. про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, документи, які на території однієї з держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав розглядаються як офіційні документи, що мають на території інших держав-учасниць Співдружності доказову силу офіційних документів (ст.6), а держави-учасниці Співдружності Незалежних Держав взаємно визнають і виконують рішення компетентних судів, що набрали чинності (ст.7). Отже, рішення судів держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав зі спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, мають преюдиціальне значення для господарських судів України.

Згідно зі ст.81 Закону України «Про міжнародне приватне право» в Україні можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають з цивільних, трудових, сімейних та господарських правовідносин, вироків іноземних судів у кримінальних справах у частині, що стосується відшкодування шкоди та заподіяних збитків, а також рішення іноземних арбітражів та інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних і господарських справ, що набрали законної сили. Стаття 82 цього ж Закону встановлює, що визнання та виконання рішень, визначених у статті 81 цього Закону, здійснюється у порядку, встановленому законом України.

Отже, рішення судів іноземних держав матимуть преюдиціальне значення, якщо ці рішення визнано в Україні в порядку, встановленому розділом VIII ЦПК («Про визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні»).

Кодекс адміністративного судочинства України у статті 72 відносить до підстав звільнення від доказування обставини, встановлені судовим рішенням в адміністративній, цивільній, господарській справі, що набрало законної сили, які не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини. Вирок суду в кримінальній справі або постанова суду у справі про адміністративний проступок, які набрали законної сили, є обов'язковими для адміністративного суду, що розглядає справу про правові наслідки дії чи бездіяльності особи, щодо якої ухвалений вирок або постанова суду, лише в питаннях, чи мало місце діяння та чи вчинене воно цією особою [18].

Таким чином, доказувати в адміністративному процесі, у тому числі, не належить преюдиційні обставини, що встановлені в судовому рішенні іншого суду, яке набрало законної сили.

Обставини вважаються встановленими в іншому судовому рішенні, якщо про це зазначено в мотивувальній чи резолютивній частинах цього рішення.

Отже, преюдиційні факти встановлені рішенням, яке набуло законної сили, в адміністративній, цивільній або господарській справі не підлягають повторному доказуванню (ч.1 ст.72 КАС). Основою преюдиційності фактів є законна сила судового рішення. Адміністративний суд, не доказуючи заново встановлені в цих актах факти, обмежується витребуванням копії відповідного судового рішення, а сторони не зобов'язані передоказувати преюдиційні факти. Принцип загальнообов'язковості судового рішення в зазначеній вище нормі є конкретизованим.

В адміністративному судочинстві суб'єктивні межі преюдиціальності мають місце коли в обох справах беруть участь одні й ті самі особи або їх представники. Якщо судове рішення стосується інтересів осіб, які не були залучені адміністративним судом до справи, то преюдиційність на таких осіб поширюватись не може [19, 512].

Існування такої підстави звільнення від доказування як преюдиція, обумовлено тим, що особа, яка мала можливість спростовувати ту чи іншу обставину в іншому (адміністративному, цивільному, господарському) процесі і не зробила цього, не може спростовувати цю обставину і при розгляді адміністративної справи. Це правило застосовується в разі, якщо всі особи, які беруть участь у справі, брали участь й у справі, у якій було встановлено обставини.

У разі, коли при встановленні обставин у вирішеній цивільній, господарській або адміністративній справі не брали участі певні особи, які беруть участь в адміністративній справі, що розглядається судом, то такі особи мають право заперечувати достовірність таких обставин.

Потрібно мати на увазі, що в разі, якщо сторона чи третя особа заперечує проти таких обставин, то суд повинен переконатися в тому, що така сторона чи третя особа брала участь у справі, рішення у якій є преюдиційним (обов'язковим для врахування). Якщо сторона не брала участі в конкретній справі, то суд повинен їй надати можливість спростувати такі обставини з посиланням на докази і може не застосовувати правило преюдиційності.

Вирок суду в кримінальній справі, що набрав законної сили, або постанова суду у справі про адміністративний проступок (адміністративне правопорушення), що набрали законної сили, є обов'язковими для суду, який розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок або постанову суду, лише з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою. Висновки щодо інших питань, викладені у вирокі чи постанові про адміністративний проступок, не є обов'язковими для суду, який розглядає адміністративну справу.

Якщо постанову у справі про адміністративний проступок ухвалено не судом, а іншим суб'єктом, то така постанова не є обов'язковою для суду при розгляді адміністративної справи.

Виходячи із сучасної практики розгляду судами справ про адміністративні проступки (за Кодексом України про адміністративні правопорушення) та неможливості оскаржити постанови суду в цих справах, потрібно враховувати наступне: якщо сторона чи третя особа заперечує свої діяння, встановлені у постанові суду у справі про адміністративний проступок, суд при розгляді адміністративної справи повинен переконатися в тому, що їй була забезпечена можливість довести це в суді, що розглядав справу про адміністративний проступок. Якщо цього забезпечено не було, то суд повинен надати особі можливість спростувати такі обставини з посиланням на докази і може не застосовувати правило преюдиційності [20].

У кримінально процесуальному праві України інститут преюдиційності є слабо розвинутим і не передбачає преюдиційного значення фактів, встановлених не лише рішенням, а й вирокі суду, що набрав законної сили, для слідчого, особи, яка проводить дізнання, прокурора, котрі перевіряють ті самі факти при розслідуванні й розгляді іншої кримінальної справи.

Однією з обставин, що виключає провадження у справі, преюдиційне значення закріплено у п.9 ст.6 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК): кримінальну справу не може бути порушено, а порушена справа підлягає закриттю, у тому числі, щодо особи, про яку є

вирок по тому ж обвинуваченню, що набрав законної сили, або ухвала чи постанова суду про закриття справи з тієї ж підстави.

Статтею 403 КПК передбачено, що вирок, ухвала і постанова суду, що набрали законної сили, є обов'язковими для всіх державних і громадських підприємств, установ і організацій, посадових осіб і громадян та підлягають виконанню на всій території України [21].

Таким чином вирок, постанова чи ухвала, що набрали законної сили, обов'язкові для іншого суду, що розглядає кримінальну справу. Інший суд не може розглядати справу стосовно особи щодо якої є вирок за цим же обвинуваченням, що набрав законної сили, або ухвала чи постанова суду про закриття справи з цієї ж підстави. Вирок суду в кримінальній справі, що набрав законної сили, обов'язковий для суду, що розглядає питання про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої винесено вирок суду, при вирішенні питань чи мали місце дії і чи вчинені вони даною особою

Також є обов'язковими для виконання всіма підприємствами, установами, організаціями, службовими особами і громадянами постанови органу дізнання, прокурора слідчого, винесені відповідно до закону. Тому наявність стосовно конкретної особи не скасованої постанови про закриття кримінальної справи за тим же обвинуваченням або постанови про відмову в порушенні кримінальної справи за тим же фактом, виключає порушення справи чи її розслідування.

Преюдиціальність затверджує правову значущість вироку і разом з тим полегшує доказовість при проведенні дізнання, розслідування та судовому розгляді інших справ шляхом використання фактів і висновків, вміщених у ньому. Адже вони сприймаються за істинні без спеціальної процесуальної перевірки. Це сприяє спрощенню провадження, економії процесуальних і матеріальних зусиль, особливо при розслідуванні й судовому розгляді кримінальних справ про багатоепізодні злочини, скоєні раніше підсудними, тощо [22].

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що преюдиція – це встановлене процесуальним законом правило (нетиповий нормативний припис) звільнення від доказування обставин, встановлених рішенням суду при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини.

Поняття “преюдиція” не тотожне поняттю “преюдиціальності”, оскільки преюдиція є доказовим правилом, а преюдиціальність – це властивість рішення, що є наслідком наявності в нього юридичної сили.

Преюдиціальність це значення фактів, обставин і правових висновків, вміщених в раніше винесених судових рішеннях і вироках, які набрали законної сили, для правильного прийняття на підставі закону рішення в іншій справі, тобто обов'язковість для всіх судів під час розгляду справ приймати без перевірки й доведення факти, встановлені раніше у справах постановленими рішеннями чи вироками, що набрали законної сили [23; 24].

Преюдиціальність становить обов'язок суду, який розглядає цивільну справу, визнати такими, що не потребують доказування, обставини, встановлені рішенням суду, яке набрало законної сили.

Поступово преюдиція набирає значущості та стає не тільки окремим наслідком застосування нормативних приписів закріплених у діючому законодавстві, а й самостійним правилом доказування. Дана обставина дозволяє обґрунтовано міркувати про правове зміцнення цієї категорії. Категорія преюдиціальності дозволяє пов'язувати процес доказування під час розгляду і вирішення справ не лише в цивільному, а також у господарському, адміністративному, кримінальному процесі. Преюдиція дає змогу встановлювати правові зв'язки між процесуальними галузями права щодо питань однакового застосування правових норм, які регулюють діяльність по доказуванню.

Таким чином, преюдиція має чітко визначені межі реалізації – виключно відносно обставин встановлених судовим рішенням, що набрало законної сили та виключно відносно суб'єктного складу осіб, на яких поширюється дія застосування преюдиції – це особи що брали участь у попередній справі та щодо яких встановлені певні обставини; відповідно до окремих галузей права визначає суб'єктний склад осіб, які повинні прийняти преюдиційні факти, як такі що не

підлягають доказуванню, в основу нового процесуального рішення – суд, орган дізнання, слідчий, прокурор. Змістом преюдиції є правило, що одного разу доказаний факт у подальших процесах доказуванню не підлягає.

Правильне застосування преюдиціальності та подальше вдосконалення законодавства в цьому напрямі – є важливою умовою підвищення ефективності здійснення судочинства, правозастосовчої та правотворчої діяльності, сприяє правильному вирішенню справ, дотриманню принципу єдності судової практики, забезпечення принципів рівності сторін та верховенства права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України [Електронний ресурс] / Всеукраїнська мережа ЛІГА-ЗАКОН. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>.
2. Штутин Я.Л. Предрешения (преюдиции) в советском гражданском процессе / Я.Л. Штутин // Советское государство и право. – М. – 1956. – № 5. – С. 58-67.
3. Горшенев В.М. Нетипичные нормативные предписания в праве / В.М. Горшенев // Советское государство и право. – М. – 1978. – № 3. – С. 113-118.
4. Шардыко С. Преюдициальный характер решений и приговоров, вступивших в законную силу / С. Шардыко, В. Воложанин, Е. Матвиенко // Социалистическая законность. – 1956. – № 6. – С. 25-30.
5. Большая юридическая Энциклопедия. – М.: Изд-во Эскмо, 2005 – 688 с.
6. Авдюков М.Г. Судебное решение / М.Г. Авдюков. – М.: Госюриздат, 1959. – 192 с.
7. Клинова Е.В. О преюдициальности судебного решения / Е.В. Клинова // Вестник московского университета. – 2003. – № 6. – С. 91-98.
8. Резник Г. Внутреннее судебное убеждение и преюдиция / Г. Резник // Советская юстиция. – 1971. – № 7. – С. 10-11.
9. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р., №1618-IV [Електронний ресурс] / Всеукраїнська мережа ЛІГА-ЗАКОН. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
10. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р., №1023-ХІІ [Електронний ресурс] / Всеукраїнська мережа ЛІГА-ЗАКОН. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
11. Коментар до Цивільного процесуального кодексу України: науково-практичний коментар станом на 01.12.2008 р. [Електронний ресурс] / Всеукраїнська мережа ЛІГА-ЗАКОН. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
12. Господарський-процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р., №1798-ХІІ [Електронний ресурс] / Всеукраїнська мережа ЛІГА-ЗАКОН. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
13. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 р., №1701-IV [Електронний ресурс] / Всеукраїнська мережа ЛІГА-ЗАКОН. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
14. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 р., №4002-ХІІ [Електронний ресурс] / Всеукраїнська мережа ЛІГА-ЗАКОН. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
15. Про Антимонопольний комітет України: Закон від 26.11.1993 р., №3659-ХІІ [Електронний ресурс] / Всеукраїнська мережа ЛІГА-ЗАКОН. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
16. Коментар до Господарського процесуального кодексу України станом на 05.06.2008 р., [Електронний ресурс] / Всеукраїнська мережа ЛІГА-ЗАКОН. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
17. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням шкоди: Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 01.04.94 р. № 02-5/215 [Електронний ресурс] / Всеукраїнська мережа ЛІГА-ЗАКОН. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.

18. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р., № 2747-IV [Електронний ресурс] / Всеукраїнська мережа ЛІГА:ЗАКОН. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
19. Матвійчук В.К. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України / В.К. Матвійчук, І.О. Хар. – Київ: Вид-во КНТ, 2007. – Т.1. – 786 с.
20. Коментар до Кодексу адміністративного судочинства України станом на 15.10.2008 р., [Електронний ресурс] / Всеукраїнська мережа ЛІГА:ЗАКОН. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
21. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. [Електронний ресурс] / Всеукраїнська мережа ЛІГА:ЗАКОН. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
22. Коментар до Кримінально-процесуальний кодексу України станом на 03.03.2008 р., [Електронний ресурс] / Всеукраїнська мережа ЛІГА:ЗАКОН. – Режим доступу: www.ligazakon.ua.
23. Большой энциклопедический словарь / гл. редактор А.М. Прохоров. – М.: Изд-во Норинт, 2004. – 1456 с.
24. Юридичні терміни. Тлумачний словник / за ред. В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушко, Т.П. Базова та ін. – К.: Вид-во Либідь, 2004. – 320 с.

УДК 347.66 (091) «1922/1963»

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЗАПОВІДАЧА В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД (1922-1963 РР.)

Половинкіна Р.Ю., аспірант

Запорізький національний університет

Стаття присвячена історико-правовому аналізу положень про спадкування за заповітом у радянський період (1922-1963 рр.). На основі проведеного дослідження автор статті пропонує самостійні висновки та судження про розвиток прав заповідача у вищезазначений період, проводить порівняльний аналіз законодавства, що дає можливість простежити історію формування та закріплення свободи заповіту в майбутньому.

Ключові слова: право на спадщину, заповідач, заповіт, обов'язкова частка, спадкоємець, заповідальне розпорядження.

Половинкіна Р.Ю. РЕАЛИЗАЦИЯ ПРАВ ЗАВЕЩАТЕЛЯ В СОВЕТСКИЙ ПЕРИОД (1922-1963 ГГ.) / Запорожский национальный университет, Украина

Статья посвящена историко-правовому анализу положений о наследовании по завещанию в советский период (1922-1963 гг.) На основе проведенного исследования автор статьи предлагает самостоятельные выводы и суждения о развитии прав завещателя в вышеуказанный период, проводит сравнительный анализ законодательства, что дает возможность проследить историю формирования и закрепления свободы завещания в будущем.

Ключевые слова: право на наследство, завещатель, завещание, обязательная доля, наследник, завещательное распоряжение.

Polovinkina R.Y. THE IMPLEMENTATION OF THE RIGHTS OF THE TESTATOR IN THE SOVIET PERIOD (1922-1963) / Zaporizhzhya national university, Ukraine

Article focuses on the historical and legal analysis of the provisions of the inheritance by will in the Soviet period (1922-1963 years). The author of the article on the basis of scientific research suggests their own conclusions and judgments of the development rights of the testator during the aforementioned period, provides a comparative analysis of the legislation, which makes it possible to trace the history formation and consolidation of the freedom of the will in the future.

Issues of inheritance law from antiquity to the present day are in focus of the society and state legislators and researchers, as almost everyone inevitably becomes heir and once destined to become the testator. Ukrainian state is the successor legal heritage that was formed in the Soviet period. Creation of modern legislation is not possible without a legal analysis of the material past. With the establishment of the basic state legal institutions in Ukraine is growing interest in in-depth study of law making past, including in the field of